

LIETUVOS KNYGOTYROS MOKYKLOS KONCEPCIJŲ RAIŠKA AKADEMINIUOSE KURSUOSE

INGA LIEPAITĖ

Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: inga.liepaite@kf.vu.lt

Straipsnyje siekiama išsiaiškinti, kaip Lietuvos knygotyros mokyklos dalyvių mokslo tiriamosios veiklos suformuotos koncepcijos pasireiškia studentų lavinimo procese. Šios veiklos tarpininku pasirinkti mokomieji leidiniai. Laikantis knygotyroje nusistovėjusios periodizacijos, išskiriamos pagrindinės Lietuvos knygotyros mokyklos koncepcijos ir įvardijami jų autoriai, išryškinamos knygotyros dalykų dėstymo raidos tendencijos Vilniaus universitete nuo ištakų XIX amžiuje iki šių dienų ir analizuojamas knygotyros dalykų dėstymo procese naudojamų mokomųjų leidinių kompleksas. Prieita prie išvados, kad Lietuvos knygotyros mokyklos atstovų vykdomas mokslo tiriamasis darbas ir jų dalyvavimas studentų lavinimo procese, pasitelkiant mokomuosius leidinius kaip mokslinės veiklos rezultatų fiksavimo ir žinių perdavimo studentams priemones, yra glaudžiai susijusios veiklos sferos, kurias vienija bendra istorija, įvykiai ir juose dalyvaujantys žmonės bei institucijos. Mokslo tiriamoji ir pedagoginė veiklos laikytinos vienos sistemos komponentais, veikiančiais vienas kito raidą ir skatinančiais tokio sudėtingo reiškinio kaip mokslinė mokykla formavimąsi, augimą ir pažangą.

Reikšminiai žodžiai: Lietuvos knygotyra, knygotyros koncepcijos, knygotyros dalykų dėstymas, mokomieji leidiniai.

Mokslo ir studijų vienovė – viena seniausių universitetų tradicijų, siekiančių XIX amžiaus pradžią, kai buvo steigiamas pavyzdinis vakarietiškos universitetinės institucijos modelis – Berlyno universitetas. Wilhelm von Humboldtas, remdamasis kitų dviejų vokiečių mąstytojų – Johanno Gottliebo Fichte's ir Friedricho Danielio Ernsto Schleiermacherio – pasiūlytomis aukštojo mokslo reformos idėjomis, suformulavo

savo koncepciją, nulėmusią ir integrusią šiuolaikinio universiteto du svarbiausius – mokslo tiriamosios veiklos ir lavinimo – uždavinius [38; 40]. Mokslas ir studijos tapo neatsiejami, vienas kitą papildantys reiškiniai, užtikrinantys vientisą aukštojo mokslo institucijos veiklos procesą. Lietuvoje šią, iš Vakarų atėjusią tradiciją visų pirma perėmė ir įgyvendino Vilniaus universitetas, kurio istorija liudija svarbiausius šalies mokslo

laimėjimų, švietimo ir ugdymo momentus. Nedaloma mokslo ir studijų vienovė mūsų šalyje teisiškai buvo įtvirtinta 1991 m. priimto Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo [31].

Lietuvos knygotyros, kuriai darė įtaką Lenkijos, Prancūzijos, Vokietijos ir kitos Vakarų Europos knygotyros mokyklos, formavimosi užuomazgas taip pat randame XIX amžiaus pradžios Vilniaus universitete. Knygotyros radimasis ir jos tolesnė raida byloja apie glaudų šio mokslo ir studijų ryšį. Knygotyros istorijos tyrėjų darbuose mokslinė ir pedagoginė veiklos neretai tiriamos lygiagrečiai, pabrėžiant glaudžius jų santykius ir abipusę įtaką. Tokio principo savo darbuose laikėsi Vladas Žukas [46], Genovaitė Raguotienė [36], Domas Kaunas [21–22; 25], Aušra Navickienė [33–35]. Jų studijos pateikia išsamų knygotyros formavimosi ir jos raidos tendencijų pirmosios Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu vaizdą. Tačiau mokslininkai nekėlė specialaus tikslo atskleisti, kas konkrečiai jungia mokslo tiriamąją ir pedagoginę veiklas į vientisą sistemą, kaip ir kokiais būdais šių veiklų sąveika išreiškiama ir realizuojama fiksuojant mokslo žinias ir jas perduodant ir įsisavinant studentams.

Atsižvelgdami į pirmiau išdėstytas mintis, tyrimo objektu pasirinkome knygotyros dalykus, dėstytus (tebedėstomus) Vilniaus universitete nuo dėstymo ištakų iki šių dienų, ir jų aprūpinimą mokomaisiais leidiniais. Apsiribojimas šia institucija grindžiamas tuo, kad joje knygotyros mokslas ir studijos sutelkti visą jos gyvavimo laikotarpį, o akademinės bendruomenės kartos tie-

siogiai lėmė svarbiausius šio mokslo raidos pokyčius. *Knygotyra* šiame straipsnyje suprantama remiantis šiandienė jos samprata, kai ji apibrėžiama kaip *humanitarinis mokslas, kompleksiskai tiriantis knygos kilmės, raidos ir funkcionavimo visuomenėje dėsnius* [39]. Už šiandienės knygotyros sampratos ribų, tad ir už šio tyrimo objekto, t. y. knygotyros dalykų, akiračio lieka bibliografijos ir bibliotekininkystės mokslų akademiniai kursai. Darbe remiamasi koncepcija, kai šie trys mokslai suvokiami kaip *tarpusavyje susikertantys*, t. y. jie turi abipusių interesų ir sutapimų, bet jų tyrimo objektai yra savarankiški [49]. Ši koncepcija integruoja knygotyra, bibliotekininkystę ir bibliografiją, o kita vertus – palieka erdvės savarankiškai šių mokslų raidai ir sąveikai.

Straipsnio tikslas – išsiaiškinti, kaip Lietuvos knygotyros mokyklos dalyvių mokslo tiriamosios veiklos suformuotos koncepcijos pasireiškia pedagoginėje veikloje. Rusijos mokslininkų mokslotyrynėje literatūroje vartojama *mokslinės pedagoginės mokyklos* samprata integruoja minėtąsias veiklas ir interpretuojama teigiant, kad aukštųjų mokyklų mokslinės bendruomenės pedagoginė veikla yra jos vykdomos socialinės funkcijos neatskiriama dalis [47]. Mokslinės mokyklos pedagoginė funkcija išreiškiama keletu veiksmų [47]: įvairaus pobūdžio mokomosios medžiagos rengimas, originalios arba kūrybiškai adaptuotos dėstymo metodikos taikymas, naujų bendruomenės narių telkimas, tarp jų ir iš savo aukštosios mokyklos studentų kontingento, kt. Tyrimui aktualus pirmasis jų. Mokomuosius leidinius pasirink-

kome kaip tarpininką, jungiantį mokslinės ir pedagoginės veiklų rezultatus. Be pagrindinio straipsnio tikslo, taip pat norėjome patikslinti ir nustatyti kai kuriuos su knygotyros dalykų dėstymu susijusius istorinius faktus, ypatingą dėmesį skirdami antrajam sovietinės Lietuvos laikotarpiui. Tikslui pasiekti buvo išskelti šie pagrindiniai uždaviniai: 1) įvardyti pagrindines Lietuvos knygotyros mokyklos koncepcijas¹ ir jų autorius; 2) išanalizuoti knygotyros dalykų dėstymo raidos tendencijas Vilniaus universitete nuo ištakų XIX amžiuje iki šių dienų; 3) suklasifikuoti ir išanalizuoti dėstant knygotyros dalykus naudojamus mokomuosius leidinius.

Pagrindinę tyrimo bazę sudarė pirmiau minėtų mokslininkų studijų, mokomųjų leidinių, naudojamų knygotyros akademiniam kursams dėstyti (žr. priedą), rankraštinės ir archyvinės medžiagos, peržiūrėtos Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje ir Vilniaus universiteto archyve, visuma. Prie pastariesiems šaltiniams svarbesniųjų skirtini Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos [2–4], Istorijos [1], Kauno vakarinio [7–8] ir Komunikacijos [10] fakultetų dėstytojų individualaus darbo planai ir jų vykdymo ataskaitos. Juos pasitelkę mėginome patikslinti ar nustatyti knygotyros dalykų dėstymo datas ir jų raidos tendencijas, taip pat įvardyti šių dalykų dėstytojus. Trūkstami ar neišsamūs duomenys tikslinti lietuvių kalbos ir literatūros, bibliotekininkystės ir bibliografijos

¹ Koncepcija (lot. *conceptio* – suėmimas, suvokimas) – pažiūrų į kuriuos nors reiškinius sistema; daikto, reiškinio, proceso samprata.

specialybių studentų studijų knygelių [6; 9] peržiūros būdu. Platesnių įžvalgų padėjo suformuoti Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakulteto Bibliotekininkystės katedros posėdžių protokoluose [5] užfiksuotos žinios.

LIETUVOS KNYGOTYROS MOKYKLOS KONCEPCIJOS

Lietuvos knygotyrai nebūdinga koncepcijų įvairovės gausa, įtraukianti mokslininkus į polemines diskusijas formaliais komunikacijos kanalais. Iš vienos pusės, mokslininkų vieningumas su tam tikromis išlygomis aiškinant knygotyros sampratą, objektą, tikslą, uždavinius, funkcijas, reikšmę ir pan. liudija stiprias mokslo tradicijas ir tvirtus pagrindus; iš kitos pusės, teorinių požiūrių stoka gali lemti mokslo statiškumą, t. y. jo priešinimą novatoriškoms idėjoms, lemiančioms naujų mokslo tyrimo aspektų radimąsi.

Lietuvos knygotyros raidoje paprastai skiriami du esminiai laikotarpiai – *formavimosi* ir *teorinės raidos*. Jų skiriamoji riba – XX amžiaus apytiksliai trečiasis dešimtmetis. Teorinėje knygotyros raidoje greta tolygaus vystymosi būta pertrūkių, nestabilumo, suvaržymų ir, atvirkščiai – pakilimų, naujų galimybių ir paskatų, todėl šiandienos mokslo atstovai išskiria ir trečiąjį – *šiuolaikinės knygotyros raidos* etapą, tapatinamą su antrosios Lietuvos nepriklausomybės atkūrimu, atvėrusiu knygotyrai kokybiškai naują laikotarpį. Tokios mokslo periodizacijos pagrindiniais besisiejiančiais kriterijais, neišvengiamai veikusiais Lietuvos knygotyra, laikytini trys: knygotyros teorinių ir metodologinių spren-

dimų kaitos, institucinis ir šalies bei tarptautinių politinių įvykių pervartos.

Kiekvienu laikotarpiu mokslo plėtojimo procese, sąveikaujant minėtiems veiksniams, svarbiausią vaidmenį atliko žmogiškasis potencialas. Pastarojo veiklos kryptingumui užtikrinti visada būtinas mokyklos vadovo lyderio vaidmenį atliekantis mokslininkas. Kaip pažymima mokslotyros literatūroje, mokslinės mokyklos lyderis turi pasižymėti ne tik tam tikrais profesiniais įgūdžiais ir asmeninėmis savybėmis, bet ir būti pagrindinės idėjos generatorius, turėti organizacinių gebėjimų [48]. Lietuvos knygotyros raidoje mūsų išskirtais laikotarpiais toks lyderis buvo visada, išskyrus pirmąjį knygotyros kaip besiformuojančio mokslo šimtmetį. Apskritai knygotyros raidoje galima pastebėti išryškėjusią tendenciją: mokyklos vadovų lyderių kaita lėmė šio mokslo sampratos, struktūros, tyrimo objekto aprėpčių ir metodologinių sprendimų pokyčius, o sykiu skatino paties mokslo pažangą.

Sekdami tuo, kas buvo pasakyta, pabandydysime įvardyti atitinkamais mokslo laikotarpiais vyravusias pagrindines knygotyros koncepcijas ir jų autorius. Mokslo teorinės minties raidos atspirties tašku laikytina Vilniaus universitete dirbusių Joachimo Lelewelio ir Aleksandro Wiktora Bohatkiewicziaus suformuluota knygos mokslo samprata. Remdamiesi daugiausia Lenkijos, Prancūzijos, Vokietijos ir kitų Vakarų Europos teoretikų darbais, jie šį mokslą vadino *bibliografijos*, *visuotinės bibliografijos*, *tikrosios bibliografijos*, *bibliologijos* ir *knygos mokslo* sąvokomis. Šiai koncepcijai būdingas *enciklopedijos* ar *mokslų*

mokslo reikšmių priskyrimas knygos mokslui. Tokios reikšmės suteikia knygos mokslui *visa apimančio* mokslo statusą, kurio eksplikacija grindžiama tradiciškai tuo laiku įvardijamomis trimis šio mokslo sudedamosiomis dalimis [14, 184–185; 30, 223–225]: 1) mokslu apie rankraštinę knygą, t. y. *glosologija*, apimančia žinias apie raštą ir kalbas; 2) mokslu apie spausdintinę knygą, t. y. *tipografija*, besidominčia spaudos išradimu, jos raida ir dabartine būkle, bei *knygrišyste* ir jos istorija; 3) mokslu apie knygą, t. y. *knygininkyste* (tikslas – mainyti, pardavinėti ir prekiauti), *bibliotekininkyste* (tikslas – kaupti ir saugoti, kai kada perkant įsigyti) ir *bibliopėja* (taisyklių, kaip gerai rašyti veikalus, išmanymas).

J. Lelewelio ir A. W. Bohatkiewicziaus teoriniai svarstymai, pagrįsti lenkų, prancūzų, vokiečių ir kitų Vakarų Europos knygos mokslo teoretikų įžvalgomis, tapo savotišku postūmiu rasti kitiems XIX–XX amžiaus pradžios lietuvių knygos, literatūros istorikų ir bibliografų darbams lietuvių kalba. Pastarieji buvo ne teorinio, o dažniau apžvalginio, aprašomojo, taikomojo, rečiau tiriamojo pobūdžio, pasižymintys faktografiškumu. Svarbiausiu aptariamo laikotarpio pasiekimu laikytina rankraščiu išlikusi Jurgio Platerio studija „Trumpa žinia apie tą išzdawima lietuwiszkos Biblijos Londone“ (1826–1831)². Tai buvo pirmasis knygotyros veikalas lietuvių kalba.

² Studija nebuvo išspausdinta greičiausiai dėl Lietuvoje įvykusio sukilimo ir pasikeitusių politinių sąlygų. Ji buvo paskelbta V. Jurgučio ir V. Žuko 1963 m. tęstiniame mokslo darbų leidinyje „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“.

1832-ieji metai žymi ne tik Vilniaus universiteto uždarymą, bet ir knygos mokslo pirmojo teorinės minties formavimo etapo baigtį. Iki XX amžiaus pirmųjų dešimtmečių bibliografų, lietuvių rašytinę kalbą puoselėjusių lietuvių rašytojų bei inteligentijos atstovų pastangomis mokslas rutuliojosi empirine kryptimi, faktografinių duomenų sancaupos ir sklaidos būdu. Puoselėjant daugiausia filologinę kryptį, paprastai domėtasi lietuvių raštijos praeities ir tuometinės būklės bei spaudos atsiradimo klausimais, svarstytos tinkamiausios lietuviškos knygos kalbai mokytis, fiksuojamos ir apžvelgiamos lietuviškos knygos bei rankraščiai, nurodomi svarbiausi raštijos veikėjai.

Antrasis knygotyros teorinės minties, o kartu ir šio mokslo apskritai etapas sietinas su pirmaisiais nepriklausomos Lietuvos dešimtmečiais ir įžymiojo bibliografo bei knygotyrininko profesoriaus Vaclovo Biržiškos vardu. Jis tapo pagrindinės tuo laiku *bibliologija* vadinto knygos mokslo idėjos – kultūrinės istorinės krypties – ir naujos mokslo konceptualios schemos pagrindėju. Kultūrinės istorinės knygotyros krypties esmė – išryškinti knygos kaip kultūrinio reiškinių svarbą istorinei žmonijos raidai, pabrėžiant knygos išliekamąją vertę ir jos reikšmę lietuvių kalbai, tautos savimonei. Nauja bibliologijos konceptuali schema apėmė knygos plačiausia prasme istoriją, knygų gamybą, leidybą ir platinimą, knygos meną, bibliotekininkystę, bibliografiją ir bibliofiliją. Taigi bibliologija V. Biržiškos buvo suvokiama kaip *tam tikra kultūros istorijos šaka* [13, 61], tirianti knygas dau-

giausia jų gamybos, sklaidos ir vartojimo požūriais. Panašus bibliologijos sampratos aiškinimas buvo pateiktas ir V. Biržiškos bendražygio Vinco Ruzgo darbe *Bibliotekoms vadovėlis* (1937). Vadovėlis pradeda trumpa rašto ir spaudos istorijos apžvalga, kuri iliustruojama sudėtinga ir plačios aprėpties „Bibliologijos klasifikacijos“ schema, atsispindinčia keturis pagrindinius knygos funkcionavimo visuomenėje etapus [37]: 1) knygos gamybos, 2) knygos bibliografinio apdoravimo, 3) knygos platinimo ir 4) knygos naudojimo. Pateikta klasifikacija apėmė tiek teorinius, tiek taikomuosius knygos mokslo klausimus. Toks platus to meto knygos mokslo objekto supratimas nebuvo originalus. Jis rėmėsi daugiausia Rytų Europos knygotyros teoretikų nuostatomis. Taigi knygotyra, iki tol besirutuliojusi daugiau bibliografijos terpėje, tapo knygos pasaulio žinias vienijančiu mokslu.

Tuometinių mokslo teorinių idėjų plėtotės baigtis tapo panaši į situaciją prieš šimtmetį: Vilniaus universiteto uždarymas 1943 m. ir antroji Sovietų Sąjungos įvykdyta Lietuvos okupacija pertraukė knygotyros raidą.

Trečią kartą knygotyros teoriniai svarstymai buvo atgaivinti XX amžiaus antroje pusėje. Šiuo laikotarpiu pagrindinės mokslo idėjos generatoriumi tapo bibliotekininkystės, knygotyros ir informacijos mokslų atstovas profesorius Levas Vladimirovas. Jo kartos bendražygis buvo lituanistas, bibliografas ir knygotyrininkas profesorius V. Žukas. Judviejų įvairiaspekčių ir plačių interesų integracija lėmė tuo laiku knygoty-

ros mokykloje vyravusią koncepciją, kurios laikytasi rengiant knygotyros veikalus. Pagrindine koncepcijos šerdimi tapo teiginys, kad *bibliotekos plėtotė [=istorija] yra knygos istorijos dalis* [42, 20]. Tokį konstatavimą lėmė ta aplinkybė, kad L. Vladimirovas daugiausia gilinosi į senosios knygos istoriją, į epochą, kurioje knygos ir bibliotekų istorija buvo susipynusios vidiniais ryšiais ir jų tyrimų duomenys galėjo būti pasitelkiami abipusei šių objektų analizei. Knygotyra buvo suprantama kaip *kompleksinė mokslo šaka, tirianti knygas ir jų gamybą, raštijos ir spaudos kūrimą, spaudinių platinimą ir panaudojimą* ir apėmė *knygos istoriją, knygų leidybos istoriją, teoriją, metodiką ir organizaciją, knygų prekybą, bibliotekininkystę, bibliografiją, bibliofiliją* [44]. Pasak, L. Vladimirovo, knygotyra yra *bendriausias teorinis mokslas apie knygą ir knygūninkystę, mokslas, nagrinėjantis bendriausias knygos savybes ir funkcijas, mokslas, kuris kitų knygotyrynių mokslų atžvilgiu yra išanginis ir pamatinis teorinis mokslas* [11]. Kartu buvo tęsiama V. Biržiškos pagrįsta kultūrinė istorinė kryptis, knygą suvokiant kaip socialinio ir kultūrinio gyvenimo reiškinį, sudėtingą tiek vidine struktūra, tiek funkcionavimo visuomenėje apraiškėmis [11; 41].

Pirmaisiais nepriklausomos Lietuvos dešimtmečiais į knygotyros mokslinę veiklą įsitraukus autoritetingų knygotyryniukų mokiniais ir mokyklos vadovo lyderio poziciją perėmus Knygotyros katedros (nuo 2003 m. – Knygotyros ir dokumentotyros instituto) mokslininkams, iki tol vyravusią klasikinę, itin plačią knygotyros sampratą

laipsniškai imta keisti tikslesne. Atsisakyta knygotyros kaip mokslo, apimančio bibliotekininkystę, bibliografiją, lektologiją ir kitas knygotyrai šalutines problemas, sampratos. L. Vladimirovo siekio suabsoliutinti bibliotekų ir bibliotekininkystės bei knygos istorijos tyrimų integraciją naujoji knygotyryniukų karta nepalaikė [23]. Aptariamam laikotarpiu buvo parengta ir pagrįsta šiuolaikinė knygotyros koncepcija, išreiškianti racionalią reikšmingiausių knygos istorijos sričių – knygų leidybos, poligrafijos, repertuaro ir platinimo – sintezę [26]. Toks struktūrinis modelis taikytas rengiant svarbiausius monografinius ir kolektyvinius veikalus bei tokio pobūdžio disertacijas.

KNYGOTYROS DALYKŲ DĖSTYMAS VILNIAUS UNIVERSITETE

Lietuvos knygotyros mokyklos pedagoginės veiklos periodizacija sutampa su šio mokslo periodizacija, t. y. knygotyros mokslo tiramoji veikla ir jos dalykų dėstymas visada funkcionavo priklausomai vienas nuo kito ir vienodai reagavo į išorinius veiksnius. Knygotyros akademinė kursų struktūrinė kaita jų variacijos bei kiekybinio atžvilgiais atspindi svarbiausius šio mokslo mokyklos formavimosi ir jos raidos etapus.

Knygotyros dalykų dėstymo Vilniaus universitete istorijos pradžia sietina su A. W. Bohatkiewicziaus vardu. 1829 m. sausio 10 d. jis perskaitė išanginę knygos mokslo dalyko, pavadinto *visuotine bibliografija*, paskaitą. Šis dalykas buvo nurodytas 1828–1829 m. Literatūros ir laisvųjų menų skyriuje dėstomų dalykų sąrašė bei 1829–

1830 ir 1830–1831 m. tvarkaraščiuose [32, 31–32]. Neilgai trukęs visuotinės bibliografijos dalyko dėstymas buvo nutrauktas dėl A. W. Bohatkiewicziaus ligos ir Vilniaus universiteto uždarymo. Knygotyros akademinių kursų dėstymas šioje institucijoje buvo atnaujintas tik 1940 m.³ Tačiau sąlygos dėstymui atgimti pamažu jau brendu kur kas anksčiau. 1918 m. atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę, pakito šalies politinės ir ekonominės sąlygos, lėmusios mokslo ir specialistų poreikio augimą, atsirado domėjimasis knyga, kilęs iš praktinių knygininkystės, bibliografinės apskaitos ir kultūros poreikių, ėmė formuotis tyrimų sistema, 1930 m. buvo įkurta bibliofilinė organizacija – XXVII knygos mėgėjų draugija, kuri išleido pirmąjį knygotyros tęstinį mokslo darbų leidinį *XXVII knygos mėgėjų metraštis* (t. 1, 1933; t. 2, 1937), daugėjo knygotyros tema rašančių autorių. Būtent nepriklausomybės laikotarpis sukūrė prielaidas 1940 m. Vilniaus universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Filologijos skyriuje įsteigti Bibliologijos katedrą. Šio fakulteto tarybos 1940 m. spalio 11 d. sprendimu katedros vedėjui V. Biržiškai buvo pavesta 1940–1941 mokslo metų rudens semestre skaityti *bendrają knygos istoriją* Istorijos skyriaus ir *lietuvių knygos istoriją* Lietuvių literatūros šakos klausytojams [16, 129–130]. Abu šie dalykai buvo priskirti prie epizodinių. 1941 m. gruodžio 1 d. Bibliologijos katedra buvo perkel-

³ Nuo 1925 iki 1940 m. su pertrūkiais V. Biržiška skaitė knygos istorijos kursą Kauno Vytauto Didžiojo universitete [46, 110].

ta į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Filosofijos fakultetą, kuriame V. Biržiška skaitė keturias teorines valandas [16, 134], V. Žuko spėjimu, lietuvių knygos istorijos ir bibliografijos [46, 111] paskaitas. Be to, buvo sudaryta bibliologijos grupė, kurios studentams skaitytas pagrindinis lietuvių knygos istorijos (4 val.) ir antrinis bendrosios knygos istorijos (6 val.) dalykas [16, 134]. Katedros darbas nutrūko 1943 m. kovo 15 d. okupantams vokiečiams uždarius universitetą.

Nenutrūkstamas knygotyros dalykų dėstymas Vilniaus universitete siejamas su 1949 m. pradėtu bibliotekininkystės ir bibliografijos specialistų rengimu. Tais metais Istorijos-filologijos fakultete buvo įkurtas Bibliotekininkystės skyrius, priklausantis šio fakulteto Lietuvių kalbos ir literatūros katedrai, o 1952 m. – Bibliotekininkystės katedra. 1953 m. Istorijos-filologijos fakultete minėtieji specialistai pradėti rengti neakivaizdiniu, 1964 m. – Kauno bendramoksliniame fakultete (1966 m. pervadintas vakariniu, 1989 m. – humanitariniu fakultetu) vakariniu studijų būdu. Galima teigti, kad bibliotekininkų rengimas sovietiniu Lietuvos laikotarpiu buvo savotiška knygotyros mokslo ir studijų atrama. Šių specialistų ugdymo turinio specifikos raida tapo akstiniu plėtotis ir modernėti knygotyrai. Bibliotekininkystės studijų Vilniaus universitete istorijoje išskiriamos *socialinė-humanitarinė* (1949–1969), *informacinė* (1968–1990) ir *komunikacinė* (nuo 1991 m. iki šių dienų) paradigmos [19–20] ne tik atskleidžia bibliotekininkystės studijų eigą, bet ir leidžia

sekti knygotyros akademinį kursų struktūros kaitą jų aplinkoje.

Tačiau archyviniai šaltiniai liudija, kad knygotyros dalykus buvo pradėta dėstyti jau anksčiau, tiesa, kitos specialybės studentams. Šių eilučių autorei 2006 m. pavasarį Vilniaus universiteto archyve pavyko rasti Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakulteto 1944–1945 mokslo metų egzaminų lapelius, tarp kurių buvo studentų Stasio Šneiderio, Adolfo Sprindžio, Sofijos Račkauskaitės, Ambraziejaus Jonyno ir Ipolito Cieškos, priklausiusių Filologijos skyriaus lietuvių kalbos ir literatūros grupei, egzaminų lapeliai su juose pateiktomis šių studentų 1945 m. išlaikyto *lietuvių knygos ir periodinės spaudos istorijos* egzamino žiniomis, patvirtintomis dėstytojo Juliaus Būtėno parašu. Deja, dėl vietos stokos archyve neseniai dalis dokumentų, į kurių gretas pateko ir minėtieji knygotyros istorijai svarbūs šaltiniai, buvo sunaikinti. Tačiau užfiksuoti duomenys leido eiti kitu keliu. Darant prielaidą, kad J. Būtėnas, 1944–1950 m. dirbdamas Lietuvių literatūros katedroje vyresniuoju dėstytoju [43], galėjo dėstyti minėtąjį dalyką visą šį laikotarpį, buvo peržiūrėtos 1944–1949 mokslo metais į lietuvių kalbos ir literatūros specialybę įstojusių studentų studijų knygelės [6, b.: 4223, 4405, 4655, 5169, 6380, 7629, 8220, 9009]. Paaiškėjo, kad J. Būtėnas dėstė lietuvių knygos ir periodinės spaudos istorijos dalyką tik įstojusiesiems 1944 metais. Stasio Šneiderio studijų knygelės antro semestro *mokslo dalykų* grafoje randame aiškaus braižo įrašą: *Lietuv. knygos ir perj[=i]odinės sp. istorija* (2 val. teorinių paskaitų per savaitę).

Iš dalyko laikyta įskaita, po mėnesio – egzaminas. Tiesa, kitų studentų, įstojusių tais pačiais metais, studijų knygelėse [6, b.: 4223, 4655] šio dalyko, iš kurio 1946 m. buvo laikyta tik įskaita, įrašas randamas tarp kevirtame semestre išklaustų dalykų (4 val.). Šiuos skirtumus galėjo lemti ta aplinkybė, kad S. Šneideris nebaigė studijų: jo knygelės įrašai baigiasi antruoju semestru.

Sovietiniu Lietuvos laikotarpiu tuometinių knygotyros mokyklos dalyvių nuopelnas – galutinis knygos istorijos ir knygotyros dalykų įtvirtinimas akademiniame gyvenime. Pirmasis ir iki pat 1975 m. vienintelis iš knygotyros dalykų skaitytas kursas bibliotekininkystės ir bibliografijos specialybės studentams buvo *knygos istorija*. V. Žuko teigimu, būsimiesiems bibliotekininkystės specialistams lietuvių knygos istoriją skaitė jau minėtas J. Būtėnas [45]. Tačiau profesorius nepateikė išsamesnių duomenų. Patikrinę studentų, 1949 m. įstojusių į bibliotekininkystės ir bibliografijos specialybę, studijų knygeles [6, b.: 9007, 9089], radome įrašų, liudijančių, kad J. Būtėnas iš tiesų dėstė knygos istorijos dalyką. Sprendžiant iš knygelėse rastų įrašų, jis dėstė pirmo kurso studentams pirmame ir antrame semestruose; iš dalyko laikyta įskaita. Knygos istorijos paskaitų skaitymą tęsė L. Vladimirovas 1951–1952 mokslo metų penktame ir šeštame semestruose. Studentų žinios buvo įvertintos pažymiu.

Tolesnė knygos istorijos dalyko dėstymo raida siejama su L. Vladimirovu (1951–1961, 1970–1973 m.), dėstytoja vandininke Danguole Nesterenkaite (1962–

1964, 1968 m.) ir Vanda Stonienė (1965–1967, 1969, nuo 1974 m.). V. Stonienės 1979–1980 mokslo metų individualaus darbo planuose ir jų įvykdymo ataskaitose greta šio dalyko paskaitų skaitymo pirmą kartą paminėti seminariniai užsiėmimai [1, b. 112], kuriuos nuo 1980 iki 1982 m. ji vedė kartu su D. Kaunu. 1981–1982 mokslo metais disciplina buvo praplėsta, pavadinta *knygotyros pagrindais ir knygos istorija* [1, b. 159] ir buvo studijuojama pirmame kurse. D. Kaunas dėstė knygotyros pagrindus pirmame, V. Stonienė – knygos istoriją antrame semestru [29]. Pavasario sesijoje studentai iš viso kurso laikė egzaminą. Nuo 1989–1990 mokslo metų knygos istorija buvo padalyta į du – *užsienio knygos istorijos* ir *Lietuvos knygos istorijos* kursus [1, b. 453]. Pirmasis jų buvo dėstomas antrame, antrasis – trečiame semestru [27].

Knygotyros disciplinos dėstymo pradžia skirtinguose šaltiniuose datuojama nevienodai. Audronės Glosienės ir Renaldo Gudausko teigimu, Bibliotekininkystės katedros 1968 m. parengtame antrajame bibliotekininkystės ir bibliografijos specialistų rengimo mokymo plane tarp įvestų naujų kursų buvo jau ir knygotyra [19, 51; 20, 10]. Vėliau tose pačiose studijose pažymima, kad šis kursas buvo pradėtas skaityti 1988 m. patvirtinus ketvirtąjį mokymo planą [19, 59; 20, 12]. D. Kaunas šio dalyko dėstymo pradžią sieja su 1980 m. [24]. Šio straipsnio autorė pirmąsias žinias apie knygotyros dėstymą aptiko 1975–1976 mokslo metais [6, b.: 720954, 720958]. Šis 18 val. trukmės kursas buvo skaitytas Vandos Star-

kūnaitės-Jurkuvėnienės ketvirto kurso techninių bibliotekų specializacijos studentams pavasario semestru, iš jo laikyta įskaita. Vėliau kurso apimtis išaugo iki 56 val. (nuo 1976–1977 m. m. [1, b. 49]), 72 val. (nuo 1979–1980 m. m. [1, b. 112]). Nuo 1985–1986 mokslo metų ši dalyką ėmė dėstyti D. Kaunas [1, b. 266]. Knygotyros disciplina diferencijavosi į *Lietuvos knygotyros* ir *užsienio šalių knygotyros* dalykus.

Aptariamu laikotarpiu knygotyros dalykai taip pat dėstyti bibliotekininkystės specialybės neakivaizdinių ir vakarinių studijų studentams. Neakivaizdininkams dėstytos tos pačios specialybės ir bendrojo lavinimo disciplinos tų pačių dėstytojų, kaip ir dieninio skyriaus studentams [17, 81]. Pirmaisiais Kauno bendramokslinio fakulteto veiklos metais specialių disciplinų dėstymu taip pat daugiausia rūpinosi Vilniaus universiteto Bibliotekininkystės ir mokslinės informacijos katedra. Į Kauną skaityti knygos istorijos paskaitų vyko V. Stonienė (1965–1966 m. m.) ir D. Nesterenkaitė (1966–1968 m. m.). Nuo 1968 m. buvo susirūpinta dėstytojų kadru telkimu vietoje [15, 88]. Tais metais etatiniu dėstytoju buvo paskirtas Alvydas Samėnas, jis dėstė knygos istoriją 1968–1970 mokslo metais. 1970 m. į fakultetą buvo pakviesta dirbti Irena Jeskutėlytė-Bartašienė. Ji dėstė knygos istorijos (1970–1991 m. m. su pertraukomis) ir knygotyros pagrindų (1988–1991 m. m.) dalykus. Vietoje I. Jeskutėlytės-Bartašienės 1975–1977, 1979–1980, 1981–1982 ir 1983–1984 mokslo metais knygos istorijos dalyką dėstė

tė Kauno vakarinio fakulteto antraeilininkas (valandininkas), nuo 1978 m. Žurnalistikos katedros etatinis dėstytojas Vilius Užtupas.

Didelių permainų tiek mokslo tiriamoji, tiek pedagoginėje veikloje suteikė Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas ir su juo susiję tolesni įvykiai. 1991 m. įkurtas Komunikacijos fakultetas su jame veikiančiu savarankišku knygotyros akademinio padalinio, studijų sistemos iš vienpakopės į trijų pakopų (bakalaurantūros, magistrantūros, doktorantūros) pertvarkymas, 1995 m. bibliotekininkystės studijų specializacijų – bibliotekų ir informacijos centrų vadybos ir knygotyros – atsiradimas, naujų studijų programų – archyvistikos bakalauro (nuo 1999 m.), leidybos magistrantūros (nuo 2001 m.), leidybos bakalauro (nuo 2004 m.) – sukūrimas, mokslinio ir pedagoginio potencialo plėtra, stiprėjantis komunikacijos ir informacijos mokslų vaidmuo kasmet skatino naujų knygotyros dalykų radimąsi ir jau senas dėstymo tradicijas turinčių disciplinų koregavimą ar išnykimą. Šiandien bendrieji knygotyros dalykai dėstomi bibliotekininkystės, archyvistikos ir leidybos bakalauro, teoriniai ir metodologiniai – knygotyros, leidybos ir paveldo komunikacijos ir informacijos magistro studijų programų studentams. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, knygotyros akademiniai kursai sistemingai pradėti skaityti Filologijos fakulteto studentams. Šis žingsnis svarbus tarpfakultetiniams absolventų mainams skatinti, t. y. baigę filologijos studijas studentai neretai pasirenka jas tęsti Ko-

munikacijos fakultete. Pastaraisiais metais Knygotyros ir dokumentotyros instituto dėstytojai studijų procese įtvirtino šiuolaikinius, nūdienos poreikius atitinkančius, *bibliofilijos, knygos kultūros, knygos meno, knygotyros istoriografijos, knygotyros metodologijos, leidybos pagrindų, leidinių platinimo, Lietuvos knygos rinkos, paveldo tyrimų metodikos ir šaltinių tyros, poligrafijos, rankraštinio ir spaudos paveldo kultūros, rankraštinio ir spaudos paveldo tyrimų organizavimo ir sklaidos, rankraštinio paveldo, skaitmeninės leidybos pagrindų, spaudos ir rankraštinio paveldo* ir kitus kursus.

MOKOMIEJI LEIDINIAI KAIP MOKSLO KONCEPTUALUMO RAIŠKOS PRIEMONĖ

Mokomieji leidiniai – tai pagalbinė dėstytojo ir studento komunikavimo priemonė. Jie perteikia susistemintas, dėstymui ir mokymuisi patogią formą teikiamas mokslo žinias. Mokomieji leidiniai paprastai yra skiriami konkrečiai disciplinai arba kursui. Pagal mokomųjų leidinių porūšius skiriasi ir jų atliekamos funkcijos. Knygotyros dalykams dėstyti naudojamus mokomuosius leidinius (žr. priedą) galima suklasifikuoti taip: 1) vadovėliai, 2) mokymo programos, 3) praktikumai (seminarų planai), 4) mokomosios priemonės, 5) pagalbinės mokomosios priemonės. Neretai mokymo tikslais naudojamos studijos ir monografijos. Remiantis teminiu principu, mokomuosius leidinius galima skirti į dvi pagrindines grupes: 1) knygotyros ir 2) knygos istorijos. Kaip jau minėjome, Lietuvos knygotyros

mokyklos mokslinės ir pedagoginės raidos periodizacija sutampa, todėl ja patogu remtis ir kalbant apie mokomųjų leidinių sistemą.

Jau knygotyros *formavimosi* etape buvo sukurtas pirmasis mokomasis leidinys. Tai A. W. Bohatkiewicziaus *Veikalas apie visuotinę bibliografiją* (1830), parengtas Vilniaus universitete 1829 m. perskaitytos įžanginės paskaitos pagrindu ir tapęs ne tik pirmuoju Lietuvos knygotyros dalyko vadovėliu, bet ir to meto Lietuvos knygos mokslo sampratą atspindinčiu leidiniu. 2004 m. veikalas buvo išleistas faksimiliniu būdu, papildytas vertimu į lietuvių kalbą, paaškinimais, išsamia studija apie A. W. Bohatkiewiczių kaip pirmąjį Vilniaus universiteto knygos mokslo dėstytoją ir priedu, pristatančiu J. Lelewelio teorines pažiūras apie knygos mokslą. *Teorinės* knygotyros raidos pirmojo etapo sėkmingos mokslinės veiklos rezultatu tapo V. Biržiškos mokslinė knygos istorija *Lietuviškų knygų istorijos bruožai* (1930). Vadovėlio kategorijai skirtina knyga laikytina pagrindine V. Biržiškos ir, pasak V. Žuko [45], J. Būtėno skaitytų knygos istorijos kursų medžiaga.

Svarbių rezultatų knygotyros dalykus aprūpinant mokomaisiais leidiniais pasiekta dar sovietmečiu. Pirmosios buvo parengtos L. Vladimirovo knygos istorijos dalyko mokymo programos (1963, 1972). Aukštą šio dalyko teorinį lygį liudija to paties autoriaus parengta fundamentali monografija *Knygos istorija* (1979), aiškiausiai atspindinti jo ir aptariamą laikotarpį knygotyros mokyklą kūrusių mokslininkų pagrindines

knygotyros teorijos ir metodikos nuostatas. Šis veikalas – puikus mokslinės ir pedagoginės veiklos rezultatus jungiantis pavyzdys. L. Vladimirovas 1957 m. „Knygos istorijos“ mašinraščio varianto pratarmėje rašė [12]: *Šio siūlomo skaitytojų dėmesiui darbo pagrindan autorius padėjo savo „Knygos istorijos“ paskaitų kursą, skaitomą nuo 1950 metų <...>. Šiuo atžvilgiu ruošiamas darbas galės būti panaudotas kaip mokslo [=mokymo] priemonė.* Atskiriems knygos funkcionavimo visuomenėje etapams (knygų leidybos, knygų gamybos, knygų sklaidos) ir kai kuriems knygotyros teorijos klausimams nušviesti skirtos V. Užtupo mokomosios knygelės – *Kaip gimsta knyga* (1976) ir *Nuo autoriaus iki skaitytojo* (1980). Mokomųjų leidinių produktyvumu išsiskiria 9-asis dešimtmetis: išleidžiamas pirmasis knygotyros pagrindų paskaitų konspektas – V. Stonienės *Knyga Tarybų Lietuvoje* (1981), V. Jurkuvėnienės parengta kurso programa *Knygotyra* (1984), du kartus perleista D. Kauno ir V. Stonienės sudaryta *Knygotyros pagrindų ir knygos istorijos kurso programa* (1984, 1987), pirmą kartą V. Stonienės parengti *Knygos istorijos seminarų planai* (1985) ir Klemenso Sinkevičiaus mokomosios medžiagos leidinys *Knyga šiuolaikinėje masinių komunikacijų sistemoje* (1987). Reikia pažymėti, kad aptariamam laikotarpiu parengtos mokomosios programos (iš dalies ir kiti mokomieji leidiniai) negalėjo būti visiškai „savarankiškos“, t. y. jas sudarant turėjo būti paisoma Maskvos ir tuometinio Leningrado valstybinių kultūros institutų tokioms programoms kelia-

mų reikalavimų⁴, buvo perdėtai išryškintas knygos ideologinis ir socialinis vaidmuo, daug dėmesio skirta knygos raidai Rusijoje. Geriausiai mokomaisiais leidiniais buvo aprūpintas knygos istorijos kursas. Didžiausią poveikį padarė L. Vladimirovas. Jo koncepcija apie bibliotekų ir knygos istorijos tyrimų integralumą atsispindėjo ir studentų lavinimo tobulinimo procese. Dar 1961 m. Bibliotekininkystės katedros posėdžiui teikdamas svarstyti pirmąją *Knygos istorijos* programą, jis pažymėjo, kad knygos istorijos ir bibliotekų istorijos kursai ateityje turėtų būti sujungti ir rengiama viena programa, argumentuodamas tuo, kad *dalykai rišasi [=susiję] tarpusavy ir turi tą patį istorinį fondą* [5, 46]. Tačiau ši L. Vladimirovo idėja nebuvo įgyvendinta nei tuomet, nei vėliau. Praėjus 37-eriems metams po minėto posėdžio, profesorius vis dar laikėsi tos pačios nuomonės: *Pagal Maskvos planus tai buvo du [knygos istorijos ir bibliotekų istorijos] savarankiški kursai. Taip ir liko. Vis dėlto dabar juos jungčiau į vieną. Nebent „Knygų prekyba“, „Mažosios Lietuvos knygos istorija“ galėtų būti atskiri spec. kursai* [18, 183].

Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu knygotyros dalykams skirtų mokomųjų leidinių ėmė sparčiai daugėti. Jų visetas pakito ir kokybės, ir problematikos požiūriu. Mokslininkai įgijo laisvę savarankiškų

teorinių požiūrių raiškos plotmėje. Šiandien studijų medžiaga yra gerai aprūpinti tiek knygos istorijos, tiek knygotyros dalykai, besiremiantys kelių akademinės bendruomenės kartų įdirbiu. 1992 m. D. Kaunas parengė pirmąją lietuviškosios knygos istorijos metmenų dalį, skirtą Mažosios Lietuvos knygai. Jos tęsiniu ir pagrindiniu knygos istorijos dalyko vadovėliu, aprėpiančiu Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lietuvos Respublikos knygos raidą nuo senovės iki 1990 m., tapo autorių kolektyvo ugdymo tikslu parengta apybraiža *Lietuviškoji knyga* (1996), kurioje sistemingai pateikiama knygų leidybos, poligrafijos, repertuaro ir platinimo klausimų sintezė. Keturis kartus buvo išleisti knygos istorijos dalyko seminarų planai (1991, 1994, 1998, 2006), tris kartus perleistas teorijos, istoriografijos ir istorijos klausimus aprėpiantis D. Kauno parengtas studijų vadovas *Lietuvos knygos istorija* (1995 ir du kartus 1997). Parengti keturi pagalbiniai mokomieji leidiniai, skirti svarbesnėms temoms gvildinti: Remigijaus Misiūno *Išsvių knygos leidyba Vakarų Europoje* (1997), *Leidyba ir platinimas* (2000), *Knygų leidyba pasaulyje* (2003) ir Aušros Navickienės *Lietuviška knyga XIX amžiuje* (2000).

Knygotyros dalyko studijos ilgus metus rėmėsi V. Stonienės parengta mokomąja priemone *Knygotyros pagrindai* (1990), kurioje, be knygotyros teorijos ir metodologijos klausimų, apibūdinamas knygų leidybos ir gamybos procesas, knygos architektonika, knygos tipologija, spaudos statistika, knygos vieta ir vaidmuo tarp kitų visuomenės informavimo priemonių. Knygotyros stu-

⁴ Maskvos valstybinio kultūros instituto parengtų programų esama Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomame L. Vladimirovo asmens fonde [28] ir Levo Vladimirovo Jungtinių Tautų Organizacijos depozito skaittykloje.

dijos remiasi kurso programa (1995, 2000) ir pratybų vadovu (2000, 2005). 2005 m. D. Kaunas knygotyros magistrantams parengė *Knygotyros istoriografijos kurso programą ir kolokviuumų planus*. Didžiausiu pastarųjų metų Knygotyros ir dokumentotyros instituto dėstytojų laimėjimu laikytinas jų pedagoginę patirtį apibendrinantis, Lietuvos knygotyra reprezentuojantis *Knygotyros vadovėlis* (2006, antras leidimas – 2007), nagrinėjantis knygotyros teorijos ir metodologijos, knygos kūrybos, leidybos, gamybos ir sklaidos, knygos ir vartotojo santykio klausimus.

IŠVADOS

Lietuvos knygotyros mokyklos atstovų vykdomas mokslo tiriamasis darbas ir jų dalyvavimas studentų lavinimo procese yra glaudžiai susijusios veiklos sritys, kurias jungia bendra istorija, įvykiai ir juose dalyvaujantys žmonės bei institucijos. Lietuvos knygotyros identišką periodizacijos taikymas tiek mokslo tiriamajame, tiek pedagoginėje veikloje leidžia jas tirti kaip nedalomą visumą, svarbiausią mokslinės mokyklos pobūdį identifikuojantį veiksnį.

NUORODOS

Nepublikuoti šaltiniai

1. *Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto dėstytojų individualaus darbo planai ir jų įvykdymo ataskaitos, 1976–1991 m. m.* [rankraštis]. Vilniaus universiteto archyvas (toliau – VUA), f. R856, ap. 30, b.: 49, lap. 7, 9, 41, 48; 69, lap. 5, 7; 88, lap. 47; 112, lap. 24, 63; 136, lap. 16,

Mokslo tiriamuoju darbu suformuotoms koncepcijoms metų tėkmė suteikia skirtingos svarbos atspalvį, lemiantį vienos ar kitos koncepcijos vyravimą. Atitinkamu knygotyros raidos laikotarpiu vyraujanti mokslo reiškinių samprata ir jos aiškinimo būdai perteikiami ir to meto studentų auditorijai. Akademinės bendruomenės narių dalijimasis mokslo žiniomis su studijuojančia bendruomene paprastai vyksta žodine forma, tačiau galimi ir kiti informacijos telkimo ir sklaidos būdai. Mokslinės veiklos rezultatų fiksavimo ir žinių perdavimo studentams vienas iš formalųjų komunikacijos kanalų gali būti mokomieji leidiniai. Juos įmanoma suvokti kaip mokslinės ir pedagoginės veiklos tarpininką, t. y. jų sukūrimas gali būti nulemtas arba vienos, arba kitos iš šių veiklų, todėl mokomuosiuose leidiniuose atsispindi mokslininkų mokslinių pažiūrų sistema, samprata. Mokslo teorinės minties, akademinį kursų dėstymo ir mokomųjų leidinių evoliucija leidžia teigti, kad šie trys komponentai ne tik stipriai veikia vienas kito raidą, bet ir skatina tokio sudėtingo reiškinio, kaip mokslinė mokykla, formavimąsi, augimą, pažangą.

18, 70–71; 159, lap. 23, 88–89; 180, lap. 9, 74, 76; 206, lap. 10, 103, 106; 233, lap. 12, 129, 135; 266, lap. 79, 160; 313, lap. 15, 122; 363, lap. 10, 42; 418, lap. 17, 57, 75; 453, lap. 54, 77; 468, lap. 11–12.

2. *Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakulteto Bibliotekininkystės katedros dėstytojų darbo krūvio planai ir jų įvykdymo ataskaitos,*

1955–1956 m. m. [rankraštis]. VUA, f. R856, ap. 16, b. 128, lap. 1.

3. *Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakulteto Bibliotekininkystės katedros dėstytojų darbo krūvio planai ir jų įvykdymo ataskaitos, 1960–1965 m. m.* [rankraštis]. VUA, f. R856, ap. 16, b.: 234, lap. 8; 258, lap. 3; 285, lap. 10; 317, lap. 10; 337, lap. 9.

4. *Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakulteto Bibliotekininkystės katedros dėstytojų darbo krūvio planai ir jų įvykdymo ataskaitos, 1966–1968 m. m.* [rankraštis]. VUA, f. R856, ap. 16, b.: 381, lap. 15; 411, lap. 12–13.

5. *Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakulteto Bibliotekininkystės katedros posėdžių protokolai, 1960–1963* [rankraštis]. VUA, f. R856, ap. 16, b. 233, 95 lap.

6. *Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos ir Istorijos fakultetų studentų studijų knygelės* [rankraštis]. VUA, f. R856, b.: 289, 804, 1760, 2516, 3265, 4405, 4223, 4655, 5169, 6380, 7629, 8220, 9007, 9009, 9089, 56284, 57340, 58511, 59491, 650193, 680913, 690953, 701284, 711019, 720954, 720958, 731019, 741473, 751931.

7. *Vilniaus universiteto Kauno vakarinio fakulteto dėstytojų individualaus darbo planai ir jų įvykdymo ataskaitos, 1968–1974 m. m.* [rankraštis]. VUA, f. R856, ap. 30, b.: 1a., lap. 54; 3a., lap. 25; 8a., lap. 108; 13a., lap. 9; 17a., lap. 119; 20, lap. 112.

8. *Vilniaus universiteto Kauno vakarinio fakulteto dėstytojų individualaus darbo planai ir jų įvykdymo ataskaitos, 1979–1988 m. m.* [rankraštis]. VUA, f. R856, ap. 30, b.: 115, lap. 43; 138, lap. 20; 182, lap. 79; 235, lap. 96; 271, lap. 16; 315, lap. 40; 366, lap. 20.

9. *Vilniaus universiteto Kauno vakarinio fakulteto studentų studijų knygelės* [rankraštis]. VUA, f. R856, b.: 64101, 650120, 66081, 67071,

74234, 75216, 76205, 77078, 78203, 79229, 80308, 810236, 830129, 880140, 890061, 9030043.

10. *Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto dėstytojų individualaus darbo planai ir jų įvykdymo ataskaitos, 1991–2007 m. m.* [rankraštis]. VUA, f. R856, ap. 30, b.: 484, lap. 4; 514, lap. 26–28, 32–33, 38; 535, lap. 16–17, 22–23; 550, lap. 45, 47–49; 568, lap. 55, 57–59; 583, lap. 21, 23, 25–26; 593, lap. 198, 200–201, 203; 598, lap. 38, 41–43; 610, lap. 13, 18–19; 627, lap. 10–12, 14–15; 634, lap. 135–138, 140–141; 653, lap. 10–11, 15–17; 673, lap. 25, 37, 41; 695, lap. 6, 11, 25, 44, 48, 78; 726, lap. 5, 9, 22, 42, 46, 71.

11. VLADIMIROVAS, Levas. *Apie knygotyros mokslą*: pasisakymo fragmentai [rankraštis]. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUB RS), f. 145, b. 716. 14 lap.

12. VLADIMIROVAS, Levas. *Knygos istorija* [rankraštis]. VUB RS, f. 145, b. 45. lap. 2.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

13. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Lietuviškų knygų istorijos XVI–XVIII amžiuje bruožai. *Baras*, 1925, kovas, p. 60–64.

14. BOHATKIEWICZIUS, Viktoras Aleksandras. Veikalas apie visuotinę bibliografiją. Iš *Veikalas apie visuotinę bibliografiją*. Parengė Alma Braziūnienė, Aušra Navickienė, Sonda Rankelienė. Vilnius, 2004, p. 149–188.

15. ČEPYTĖ, Julija. Vakarinės studijos VU Kauno humanitariniame fakultete (1964–1996 m.). Iš *Bibliotekininkystės studijos Vilniaus universitete*. Sudarė Stanislovas Dubauskas. Vilnius, 1999, p. 86–122.

16. ČERNIAUSKAITĖ, Violeta. Bibliologijos katedros 1940–1943 metų veiklos dokumentai. *Knygotyra*, 2002, t. 39, p. 126–147.

17. DUBAUSKAS, Stanislovas. Neakivaizdinės bibliotekininkystės studijos 1953–1997 m. Iš *Bibliotekininkystės studijos Vilniaus universitete*. Sudarė Stanislovas Dubauskas. Vilnius, 1999, p. 77–85.
18. „*Ex praetēritis praesēnta aestimāntur*“: iš pokalbio su prof. L. Vladimirovu. Iš *Bibliotekininkystės studijos Vilniaus universitete*. Sudarė Stanislovas Dubauskas. Vilnius, 1999, p. 176–184.
19. GLOSIENĖ, Audronė; GUDAUSKAS, Renaldas. Bibliotekininkystė Vilniaus universitete 1949–1999. Iš *Bibliotekininkystės studijos Vilniaus universitete*. Sudarė Stanislovas Dubauskas. Vilnius, 1999, p. 42–76.
20. GLOSIENĖ, Audronė; GUDAUSKAS, Renaldas. Paradigmų kaita bibliotekininkystėje. *Informacijos mokslai*, 1999, [t.] 11–12, p. 7–17.
21. KAUNAS, Domas. Knygotyros ir dokumentotyros institutas sukakusių metų. *Tarp knygų*, 2007, kovas, p. 6–8.
22. KAUNAS, Domas. Lietuvos knygotyra pirmosios lietuviškos knygos 450-aisiais metais. *Knygotyra*, 1997, t. 33, p. 7–13.
23. KAUNAS, Domas. Poleminės pastabos lietuviškos knygos istorijos „metmenų“ tema. *Tarp knygų*, 1998, nr. 5, p. 22–24.
24. KAUNAS, Domas. Pratarė. Iš *Knygotyra*: vadovėlis. Vilnius, 2006, p. 16.
25. KAUNAS, Domas. Vilniaus universiteto Knygotyros katedros pedagoginė ir mokslinė veikla 1990–1999 metais. *Knygotyra*, 2000, t. 36, p. 195–203.
26. *Knyga istorijoje ir kultūroje*: [iš pokalbio red.]. *Bibliotekų darbas*, 1990, nr. 12, p. 1–8.
27. *Knygos istorija*: seminarų planai. Parengė Domas Kaunas, Vanda Stonienė. Vilnius, 1991, p. 3.
28. *Knygos istorijos kurso programos*. VUB RS, f. 145, b. 39. 57 lap.
29. *Knygotyros pagrindų ir knygos istorijos kurso programa bibliotekininkystės ir bibliografijos specialybės studentams*. Sudarė Domas Kaunas, Vanda Stonienė. Vilnius, 1984 (2-asis pataisytas leidimas – 1987), p. 3.
30. LELEWELIS, Joachimimas. Kas yra bibliografija. Iš BOHATKIEWICZIUS, A. W. *Veikalas apie visuotinę bibliografiją*. Parengė Alma Braziūnienė, Aušra Navickienė, Sonda Rankelienė. Vilnius, 2004, p. 209–230.
31. *Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas, priimtas 1991 02 12* [interaktyvus]. [Vilnius]: Lietuvos Respublikos Seimas, 2009 m. [žiūrėta 2009 m. lapkričio 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=674&p_query=&p_tr2=>>.
32. NAVICKIENĖ, Aušra. Knygos mokslo teorikas Aleksandras Wiktoras Bohatkiewiczus. Iš *Veikalas apie visuotinę bibliografiją*. Parengė Alma Braziūnienė, Aušra Navickienė, Sonda Rankelienė. Vilnius, 2004, p. 10–65.
33. NAVICKIENĖ, Aušra. Knygotyros raida Lietuvoje: periodizacija ir chronologija. *Knygotyra*, 2006, t. 46, p. 9–35.
34. NAVICKIENĖ, Aušra. Senasis Vilniaus universitetas – knygotyros studijų ir mokslo pradininkas Lietuvoje. *Knygotyra*, 2000, t. 36, p. 9–24.
35. NAVICKIENĖ, Aušra. Vilniaus universiteto Bibliologijos katedra 1940–1943 metais. *Knygotyra*, 2007, t. 48, p. 22–36.
36. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Knygotyros dėstymas Lietuvos valstybės universitetuose ir Vaclovo Biržiškos vaidmuo. *Knygotyra*, 2000, t. 36, p. 25–33.
37. RUZGAS, Vincas. *Bibliotekoms vadovėlis*. Kaunas, 1937, p. 9–25.
38. SAMALAVIČIUS, Almantas. *Universiteto idėja ir akademinė industrija*. Vilnius, 2003. 167 p. ISBN 9955-9648-0-4.
39. STONIENĖ, Vanda. Knygotyra. Iš *Knygotyra*: vadovėlis. Vilnius, 2006, p. 368.

40. TINFAVIČIENĖ, Ingrida. Istorinė universitetinio aukštojo mokslo sampratos raida. *Acta paedagogica Vilnensia*, 2007, t. 19, p. 186–195.

41. VLADIMIROVAS, Levas. *Knygos istorija: Senovė. Viduramžiai. Renesansas. XVI–XVII amžius*. Vilnius, 1979, p. 5–7.

42. VLADIMIROVAS, Levas. Lietuviškosios knygos istorijos metmenims pasirodžius. *Tarp knygų*, 1998, nr. 2, p. 19–26.

43. VU Lietuvių literatūros katedros darbuotojų biobibliografijos (1940–2000). Iš *Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000*. Sudarė Giedrius Viliūnas. Vilnius, 2002, p. 295.

44. ŽUKAS, Vladas. Knygotyra. Iš *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. Vilnius, 1979, p. 582.

45. ŽUKAS, Vladas. *Prisiminimų puslapiai: studijų metai*. Vilnius, 1999, p. 151.

46. ŽUKAS, Vladas. Vaclovo Biržiškos spaudos istorijos darbai. Iš ŽUKAS, Vladas. *Lietuvių knygotyros bruožai*. Vilnius, 1989, p. 106–152.

47. АРОНОВ, Д. В.; САДКОВ, В. Г. „Научная и научно-педагогическая школа“ – к вопросу о содержании понятия. *Управление общественными и экономическими системами* [interaktyvus]. 2004, № 2 [žiūrėta 2009 m. lapkričio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://bali.ostu.ru/umc/arhiv/2004/2/Aronov_Sadkov_school.pdf>.

48. *Научные школы: проблемы теории и практики*. Харьков, 2005, с. 20.

49. СТОЛЯРОВ, Юрий Николаевич. Проблемы собирательного наименования трех дисциплин. *Мир библиографии*, 2008, nr. 4, p. 12–17.

Priedas

KNYGOTYROS DALYKŲ MOKOMŪJŲ LEIDINIŲ SĄRAŠAS*

1. *Rzecz o bibliografii powszechney: na otworzenie tego kursu w Cesarskim Uniwersytecie Wileńskim dnia 10 stycznia 1829 roku*. Aut. Aleksander Wiktor Bohatkiewicz. Wilno, 1830. 74 s.

2. **Lietuviškų knygų istorijos bruožai*. Aut. Vaclovas Biržiška. Kaunas, 1930. D. 1: senosios lietuviškos knygos. 131, [1] p.

3. *Knygos istorijos programa*. [Sudarė L. Vladimirovas]. Vilnius, 1963. 30, [1] p.

4. *Knygos istorijos programa*. [Sudarė L. Vladimirovas]. Vilnius, 1972. 21 p.

5. *Kaip gimsta knyga*. Aut. Vilius Užtupas. Vilnius, 1976. 61, [3] p.

6. **Knygos istorija: Senovė. Viduramžiai. Renesansas. XVI–XVII amžius*. Aut. Levas Vladimirovas. Vilnius, 1979. 566, [2] p.

7. *Mažosios Lietuvos knygynai: (iki 1923 metų): metodiniai nurodymai knygos istorijos kurso klausytojams, SMD knygotyriniams būreliams*. [Parengė] Domas Kaunas. Vilnius, 1979. 68 p.

8. *Nuo autoriaus iki skaitytojo*. Aut. Vilius Užtupas. Vilnius, 1980. 204 p.

9. *Knyga tarybų Lietuvoje: paskaitų konspektas bibliotekininkams*. [Parengė] Vanda Stonienė. Vilnius, 1981. 43 p.

10. *Knygotyra: kurso programa bibliotekininkystės ir bibliografijos specialybės studentams*. Parengė V. Jurkuvėnienė. Vilnius, 1984. 23 p.

* Į sąrašą taip pat įtrauktos studijos ir monografijos, atliekančios vadovėlio funkcijas pedagoginiame procese. Jos pažymėtos ženklų „*“.

11. *Knygotyros pagrindų ir knygos istorijos kurso programa*: bibliotekininkystės ir bibliografijos specialybės studentams. [Knygotyros pagrindų programą sudarė Domas Kaunas; knygos istorijos programą sudarė Vanda Stonienė]. Vilnius, 1984. 35 p.
12. *Knygos istorija*: seminarų planai. Sudarė V. Stonienė. Vilnius, 1985. 11 p.
13. *Knyga šiuolaikinėje masinių komunikacijų sistemoje*: (mokymo medžiaga). [Parengė] Klemensas Sinkevičius. Vilnius, 1987. 55, [4].
14. *Knygotyros pagrindų ir knygos istorijos kurso programa*: bibliotekininkystės ir bibliografijos specialybės studentams. [Knygotyros pagrindų programą sudarė Domas Kaunas; knygos istorijos programą sudarė Vanda Stonienė]. 2-oji patais. laida. Vilnius, 1987. 35, [1] p.
15. *Knygotyros pagrindai*: mokymo priemonė. [Parengė] Vanda Stonienė. Vilnius, 1990. 95, [1] p.
16. *Knygos istorija*: seminarų planai. Parengė Domas Kaunas, Vanda Stonienė. Vilnius, 1991. 19 [1] p.
17. *Lietuviškosios knygos istorija*: studijų priemonė. [Parengė] Domas Kaunas. Vilnius, 1992. D. 1: Mažosios Lietuvos knyga. 130 p.
18. *Užsienio knygos istorija*: programa ir seminarų planai. Parengė Vanda Stonienė. Vilnius, 1994. 11, [1] p.
19. *Knygotyros pagrindai*: kurso programa. Parengė Domas Kaunas. Vilnius, 1995. 11, [1] p.
20. *Lietuvos knygos istorija*: studijų vadovas. Parengė Domas Kaunas. Vilnius, 1995. 45 p.
21. **Lietuviškoji knyga*: istorijos metmenys: nuo rašto atsiradimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais. Aut.: Audronė Glosienė, Domas Kaunas, Aušra Navickienė, Vanda Stonienė. Vilnius, 1996. 226 p.
22. *Išveivų knygos leidyba Vakarų Europoje 1945–1952 m.*: mokomoji priemonė. Aut. Remigijus Misiūnas. Vilnius, 1997. 36 p.
23. *Lietuvos knygos istorija*: studijų vadovas. [Parengė] Domas Kaunas. 2-asis patais. ir papild. leid. Vilnius, 1997. 43, [1] p.
24. *Lietuvos knygos istorija*: studijų vadovas. [Parengė] Domas Kaunas. 2-asis patais. ir papild. [turi būti: pakart.] leid. Vilnius, 1997. 45 [1] p.
25. *Knygos istorija*: seminarų planai. Parengė Domas Kaunas, Vanda Stonienė. 2-asis patais. ir papild. leid. Vilnius, 1998. 23 [1] p.
26. *Knygotyra*: kurso programa. [Parengė] Domas Kaunas. Vilnius, 2000. 19, [1] p.
27. *Knygotyra*: pratybų medžiaga. Parengė Remigijus Misiūnas, Aušra Navickienė. Vilnius, 2000. 12 p.
28. *Leidyba ir platinimas*: mokymo knyga. [Parengė] Remigijus Misiūnas. Vilnius, 2000. 180 p.
29. *Lietuviška knyga XIX amžiuje*: mokomasis leidinys. [Parengė] Aušra Navickienė. Vilnius, 2000. 35 p.
30. *Knygų leidyba pasaulyje*. [Parengė] Remigijus Misiūnas. Vilnius, 2003. 167 p.
31. **Veikalas apie visuotinę bibliografiją*. Aleksandras Wiktoras Bohatkiewiczzius. Parengė Alma Braziūnienė, Aušra Navickienė, Sonda Rankelienė. Vilnius, 2004. 268, [2].
32. *Knygotyra*: pratybų medžiaga. Parengė Remigijus Misiūnas, Aušra Navickienė. 2-asis patais. ir papild. leidimas. Vilnius, 2005. 22 p.
33. *Knygotyros istoriografija*: knygotyros magistrantūros studijų kurso programa ir kolokvių planai. Parengė Domas Kaunas. Vilnius, 2005. 22 p.
34. *Knygotyra*: vadovėlis. Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Knygotyros ir dokumentotyros institutas; [redaktorių kolegija:

Domas Kaunas (sudarytojas ir ats. redaktorius) ... [et al.]. Vilnius, 2006. 399, [4] p. Antroji laida: 2007.

35. *Lietuvos knygos istorija: seminarų planai*. Parengė Domas Kaunas. Vilnius, 2006. 31 p.

EXPRESSION OF CONCEPTIONS OF THE LITHUANIAN BOOK SCIENCE SCHOOL IN ACADEMIC COURSES

INGA LIEPAITĖ

Abstract

The unity of science and study is one of the oldest traditions of universities, which goes from the beginning of the nineteenth century when the representative model of Western academic institution – Berlin University – was established. The institution of Vilnius University in Lithuania intercepted and realized this tradition. We can find the beginnings of the formation of Lithuanian book science in the early nineteenth century at Vilnius University. The coming of book science and its further development proclaim a close contact of science and study of the book science. The academic courses of book science, lectured at Vilnius University up to now, and their supply of educational books were chosen as the object of research. The academic courses of bibliography and librarianship sciences stay behind the horizon of academic courses of book science by today conception of book science in its today's conception. The aim of this article is to ascertain how conceptions formulated by participants of the Lithuanian book science school in the process of research are reflected in pedagogical practice. We chose the educational books as an intermediary factor which integrates the results of research and of pedagogical practice. The main conceptions of the Lithua-

nian book science school and their authors, the tendencies of development of academic courses of lecturing at Vilnius University and the complex of educational books used in the lecturing process of academic courses of book science by following the periodization of book science are analyzed. A conclusion is that the Lithuanian book science school and its role in the process of students' training are closely linked spheres which are related by common history, institutions, events and people participating in these events. The identical periodization of Lithuanian book science, both in research and in pedagogical practice, enables studying these activities as a whole unit – the main identifying factor of the character of the scientific school. The educational books can be one of the formal channels of communication and fixation of research results and of transmission of knowledge to students. Analysis of the evolution of theoretical mind, of lecturing the academic courses and of textbooks allows to maintain that these three components not only strongly influence the development of each other, but also determine the formation, development and progress of such a complicated phenomenon as a scientific school.

Įteikta 2009 m. gruodžio mėn.